

॥ अथ श्रीसाईसच्चरित ॥ अध्याय २ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीसरस्वत्यै नमः॥ श्रीगुरुभ्यो नमः॥ श्रीकुलदेवतायै नमः॥
 श्रीसीतारामचंद्राभ्यां नमः॥ श्रीसद्गुरूसाईनाथाय नमः॥ पूर्वाध्यायीं मंगलाचरण। जाहलें
 देवताकुलगुरुवंदन। साईचरित्रबीज पेरून। आतां प्रयोजन आरंभूं॥१॥ अधिकारी अनुबंध
 दिग्दर्शन। अति संकलित करूं विवेचन। जेणें श्रोतयां ग्रंथप्रवेशन। आयासेंवीण घडेल॥२॥ प्रथमाध्यायीं
 यथानुक्रम। करूनि गोधूम-पेषणोपक्रम। केला महामारीचा उपशम। आश्चर्य परम ग्रामस्थां॥३॥ ऐशा
 साईच्या अगाध लीला। श्रवण करितां आनंद झाला। तोचि या काव्यरूपें प्रकटला। बाहेर उतटला प्रेमपूर॥४॥
 म्हणूनि साईचे धन्यवाद। वाटलें यथामती करावे विशद। होतील ते भक्तांसी बोधप्रद। पापापनोद होईल॥५॥
 तदर्थ हें साईचें चरित्र। लिहूं आदरिलें अति पवित्र। आरंभिलें हें कथासत्र। इह परत्र सौख्यद॥६॥ सन्मार्गदर्शक
 संतचरित्र। नव्हे तें न्याय वा तर्कशास्त्र। तरी होईल जो संतकृपापात्र। तयां न विचित्र काहींच॥७॥ तरी ही
 प्रार्थना श्रोतयांलागीं। व्हावें जी या आनंदा विभागी। धन्य भाग्याचा तो सत्संगी। कथाव्यासंगीं निरत
 जो॥८॥ चिरपरिचित जीवाचा मित्र। सहवास ज्याचा दिवस रात। त्याचें न मज रेखाटवे चित्र। संतचरित्र काय
 लिहूं॥९॥ जेथ माझें मज अंतरंग। ओळखूं येईना यथासांग। त्या म्यां संतमनींचे तरंग। वर्णावे निर्व्यंग
 कैसेनी॥१०॥ करूं जातां स्वरूपनिर्धार। मुकावले जेथ वेदही चार। त्या तुझ्या रूपाचा विचार। कळेल साचार

मज कैसा ॥११॥ स्वयें आधीं संत व्हावें । मग संतां यथार्थ जाणावें । तेथ मी संतांसी काय वानावें । हें मज ठावें
 आधींच ॥१२॥ सप्त सागरिंचें पाणी । तयाचीही करवेल मापणी । आकाशासी घालवेल गवसणी । परी न
 आयणी संत येती ॥१३॥ जाणें मनीं मी एक पामर । परी बाबांचा प्रताप अनिवार । पाहूनि उठे गावयाची लहर ।
 तीही अनावर हों पाहे ॥१४॥ जय जयाजी साईराया । दीनदुबळ्यांचिया विसांविया । अगाध न वर्णवे तुझी
 माया । करीं कृपा या दासावरी ॥१५॥ लहान तोंडीं मोठा घांस । तैसें हें होईल माझें साहस । होऊं न देई माझा
 उपहास । वाटे हा इतिहास लिहावा ॥१६॥ संतचरित्रें जे जे लिहिती । तयांवरी भगवंताची प्रीती । ऐसें महाराज
 ज्ञानेश्वर वदती । धरावी भीति मग मीं कां ॥१७॥ माझियाही मनीं ही स्फूर्ती । चेतविती तीच भगवंतमूर्ती । स्वयें
 जरी मी जड मूढमती । निजकार्यपूर्ती ती जाणे ॥१८॥ भक्त जी जी सेवा कल्पिती । संत स्वयेंचि करवूनि घेती ।
 भक्त केवळ कारण निमित्तीं । सकळ स्फूर्ति संतांची ॥१९॥ सारांश हा साई स्वयें करवी । निजचरित्र मज
 मूर्खाकरवीं । तेणेंचि या कथेची थोरवी । गौरवी जे आदरें ॥२०॥ साधुसंत अथवा श्रीहरी । कोणातेंही धरूनि
 निजकरीं । आपुली कथा आपण करी । निजकर शिरीं ठेवुनी ॥२१॥ जैसी शके सतराशें सालीं । महीपतीसी
 बुद्धी स्फुरली । साधुसंतांहीं सेवा घेतली । चरित्रें लिहविलीं त्याकरवीं ॥२२॥ तीच सेवा अठराशें सालीं ।
 दासगणूंच्या हस्तें घेतली । पुढील संतचरित्रें लिहविलीं । पावन झालीं सकळिकां ॥२३॥ भक्त आणि
 संतविजय ग्रंथ । भक्त आणि संतलीलामृत । हे चार जैसे महिपतीरचित । दासगणूकृत दोन तैसे ॥२४॥ एकाचें
 नांव भक्तलीलामृत । दुजयाचें तें संतकथामृत । उपलब्ध अर्वाचीन भक्त संत । उभय ग्रंथांत वर्णिले ॥२५॥

त्यांतील भक्तलीलामृतांत। श्रीसाईचें मधुर चरित। आहे वर्णिलें अध्यायत्रयींत। श्रोतीं तें तेथ वाचावें॥२६॥
 तैशीचि गोड ज्ञानकथा। कथिती साई एका भक्ता। ती वाचावी संतकथामृता। अध्याय सत्तावन पहा॥२७॥
 शिवाय साईची अलौकिक लीला। रघुनाथ-सावित्री भजनमाला। अनुभवपूर्वक निववी जनाला। अभंग-
 पदाला गाऊन॥२८॥ यांतचि एक बाबांचें लेंकरूं। जें तृषित चकोरां अमृतकरूं। वर्षलें कथामृतप्रेमपडिभरूं।
 श्रोतां तें सादरूं सेवावें॥२९॥ दासगणूंची स्फुट कविता। तीही अत्यंत रसभरिता। आनंद देईल श्रोतयाचित्ता।
 लीला परिसतां बाबांची॥३०॥ तैसेंचि गुर्जर जनांकरितां। भक्त अमीदास भवानी मेथा। यांनींही कांहीं
 चमत्कारकथा। अति प्रेमळता लिहिल्याती॥३१॥ शिवाय कांहीं सद्भक्तशिरोमणी। साईप्रभा हें नांव ठेवुनीं।
 प्रसिद्ध करीत पुण्यपट्टणीं। कथाश्रेणी बाबांच्या॥३२॥ ऐसऐशिया कथा असतां। या ग्रंथाची काय
 आवश्यकता। शंका येईल श्रोतयांचित्ता। निराकरणता आकर्णजे॥३३॥ साईचरित्र महासागर। अनंत अपार
 रत्नाकर। मी टिटवी तो रिता करणार। घडणार हें कैसेनी॥३४॥ तैसें साईचें चरित्र गहन। अशक्य कधींही साङ्ग
 वर्णन। म्हणूनि करवेल तें कथन। तेणेंचि समाधान मानावें॥३५॥ अपार साईच्या अपूर्व कथा। शांतिदायक
 भवदवार्ता। श्रोतयां देतील श्रवणोल्हासता। चित्तस्थिरता निजभक्तां॥३६॥ कथा वदले परोपरीच्या।
 व्यावहारिक उपदेशाच्या। तैशाचि सर्वांच्या अनुभवाच्या। वर्माच्या निजकर्माच्या॥३७॥ अपौरुषेय श्रुति
 विख्यात। जैशा असंख्य आख्यायिका विश्रुत। तैशाचि बाबा मधुर अर्थभरित। अपरिमित सांगत॥३८॥
 ऐकतां त्या सावधान। इतर सुखें तृणासमान। विरोनि जाय भूकतहान। समाधान अंतरीं॥३९॥ कोणासी व्हावी

ब्रह्मसायुज्यता । अष्टांगयोगप्रावीण्यता । समाधिसुखनिर्भरता । होईल कथा परिसतां या ॥४०॥ श्रवणार्थियांचे कर्मपाश । तोडूनि टाकित्ती या कथा अशेष । बुद्धीसी देती सुप्रकाश । निर्विशेष सुख सकलां ॥४१॥ तेणें मज स्फुरली वासना । ऐशा सुसंग्राह्य कथा नाना । ओवूनि करावें मालाग्रंथना । हीचि उपासना चांगली ॥४२॥ कार्नी पडतां चार अक्षरें । तात्काळ जीवाचा दुर्दिन ओसरे । संपूर्ण कथा ऐकतां सादरें । भावार्थी उतरेल भवपार ॥४३॥ माझी करोनियां लेखणी । बाबाचि गिरवितील माझा पाणी । मी तों केवळ निमित्ताला धणी । अक्षरें वळणीं वळवितों ॥४४॥ वर्षानुवर्ष बाबांची लीला । पाहोनि लागला मनासी चाळा । बाबांच्या गोष्टी कराव्या गोळा । भोळ्या प्रेमळांकारणें ॥४५॥ होऊनियां प्रत्यक्ष दर्शन । निवाले नाहीत ज्यांचे नयन । तयांसी बाबांचें माहात्म्यश्रवण । पुण्य पावन घडावें ॥४६॥ कोणा सभाग्याचिया मना । वाचावयाची होईल कामना । परमानंद होईल मना । समाधान लाहेल तो ॥४७॥ ऐशी मनांत उदेली वृत्ती । माधवरावांचे कानावरती । घातली परी साशंक चित्तीं । कैसें मजप्रति साधे हें ॥४८॥ वयासी उलटलीं वर्षे साठ । बुद्धीही नाठ वाहे सुनाट । अशक्तपणें राहिल खटपट । उरली वटवट तोंडाची ॥४९॥ ती तरी व्हावी साईंप्रीत्यर्थ । साधेल कांहींतरी परमार्थ । इतरत्र होईल ती निरर्थ । एतदर्थ हा यत्न ॥५०॥ अनुभव घेतां दिवस रातीं । वृत्तांत लिहावा आलें चित्तीं । जयाच्या परिशीलनें शांती । मनासी विश्रांति लाभेल ॥५१॥ आत्मतृप्तीचे निसर्गोद्गार । स्वानुभूतीचे अधिष्ठानावर । बाबा उद्गारले वारंवार । श्रोतयां सादर करावें ॥५२॥ बहुत वदले ज्ञानकथा । अनेकां लाविलें भजनपंथा । तयांचा संग्रह करावा पुरता । होईल गाथा साईंचा ॥५३॥ त्या त्या कथा जे सांगती । सादर मनें जे जे ऐकित्ती ।

उभयांच्या मनांसी विश्रांति। पूर्ण शांति लाभेल ॥५४॥ ऐकतां श्रीमुखींच्या कथा। भक्त विसरतील देहव्यथा। तयांचें ध्यान मनन करितां। भवनिर्मुक्तता आपैसी ॥५५॥ श्रीसाईमुखींच्या वार्ता। अमृतापरिस रसभरिता। परमानंद दाटेल परिसतां। काय मधुरता वानूं मी ॥५६॥ ऐशिया कथा जो अदांभिकता। आढळेल मज गातां वर्णितां। वाटे तया पदरजधुळीं लोळतां। मोक्ष हातां येईल ॥५७॥ तयांच्या गोष्टींची अलौकिक मांडण। तैशीचि शब्दाशब्दांची ठेवण। परिसतां तल्लीन श्रोतृगण। सुख संपूर्ण सकळिकां ॥५८॥ जैसे गोष्टी ऐकावया कान। किंवा दर्शन घ्यावया नयन। तैसेंचि मन होऊनियां उन्मन। सहज ध्यान लागावें ॥५९॥ गुरुमाउली माझी जननी। कथिती तिचेच्या कथा ज्या जनीं। ऐकिजेति वदनोवदनीं। सादर श्रवणीं सांठवूं ॥६०॥ त्या त्याचि वारंवार आठवूं। सांठवतील तितुक्या सांठवूं। प्रेमबंधनीं त्या गांठवूं। मग लुटवूं परस्पर ॥६१॥ यांत माझे कांहींचि नाहीं। साईनाथांची प्रेरणा ही। ते जैसे वदवितील कांहीं। तैसें तें पाहीं मी वदें ॥६२॥ मी वदें हाही अहंकार। साईचि स्वयें सूत्रधार। तोचि वाचेचा प्रवर्तविणार। तरी ते वदणार मी कोण ॥६३॥ मीपणा समर्पितां पायांवर। सौख्य लाधेल अपरंपार। सकळ सुखाचा संसार। अहंकार गेलिया ॥६४॥ ही वृत्ती उठायी अवसर। बाबांसी विचारूं नाहीं धीर। आले माधवराव ^१पायरीवर। तयांचे कानावर घातली ॥६५॥ तेचि वेळीं माधवरावांनीं। नाहीं तेथें दुसरें कोणी। ऐसाचि प्रसंग साधुनी। बाबांलागुनीं पुसियलें ॥६६॥ बाबा हे ^२अण्णासाहेब म्हणती। आपुलें चरित्र यथामती। लिहावें ऐसें येतें चितीं। आपुली अनुमति असलिया ॥६७॥

१. मशिदीची पायरी २. या साईचरित्राच्या लेखकास त्यांचे स्नेही बहुधा या नावाने संबोधतात.

“मी तों केवळ भिकारी। फिरतों भिक्षेसी दारोदारीं। ओलीकोरडी भाजी-भाकरी। खाऊनि गुजरीं काळ मी॥६८॥ त्या माझी कथा कशाला। कारण होईल उपहासाला।” ऐसें न म्हणा या हिरियाला। कोंदणीं जडविला पाहिजे॥६९॥ असो आपुली अनुज्ञा काय। लिहितील आपण असल्या सहाय। किंवा लिहवितील आपुलेचि पाय। दूर अपाय दवडुनी॥७०॥ असतां संतांचीं आशीर्वचनें। तैचि उपक्रम ग्रंथरचने। विना आपुल्या कृपावलोकनें। निर्विघ्न लेखन चालेना॥७१॥ जाणोनि माझिया मनोगता। कृपा उपजली साईसमर्था। म्हणती लाहसील मनोरथा। पार्यीं म्यां माथा ठेविला॥७२॥ दिधला मज उदीचा प्रसाद। मस्तकीं ठेविला हस्त वरद। साई सकलधर्मविशारद। भवापनोद भक्तांचा॥७३॥ ऐकोनि माधवरावांची प्रार्थना। साईसी आली माझी करुणा। अधीर मनाच्या शांतवना। धैर्यप्रदाना आदरिलें॥७४॥ भावार्थ जाणोनि माझे मनींचा। अनुज्ञापनीं प्रवर्तली वाचा। “कथावार्तादि अनुभवांचा। संग्रह साचा करावा॥७५॥ दफ्तर ठेवा बरें आहे। त्याला माझें पूर्ण सहाये। तो तर केवळ निमित्त पाहें। लिहावें माझें मींचि कीं॥७६॥ माझी कथा मींच करावी। भक्तेच्छा मींच पुरवावी। तयानें अहंवृत्ति जिरवावी। निरवावी ती ममपदीं॥७७॥ ऐसें वर्ते जो व्यवहारीं। तया मी पूर्ण साह्य करीं। हे कथाच काय सर्वतोपरी। तया घरीं राबें मी॥७८॥ अहंवृत्ति जेव्हां मुरे। तेव्हां तयाचा ठावही नुरे। मीच मग मीपणें संचरें। माझ्याचि करें लिहीन मी॥७९॥ ये बुद्धीं जें कर्म आरंभिलें। श्रवण मनन वा लेखन वहिलें। ज्याचें त्यानेंचि तें संपादिलें। त्यास तों केलें निमित्त॥८०॥ अवश्यमेव दफ्तर ठेवा। घरींदारीं असा कुठें वा। वारंवार आठव ठेवा। होईल विसांवा जीवासी॥८१॥ करितां माझिया कथांचें

श्रवण। तथांचें कीर्तन आणि चिंतन। होईल मद्भक्तीचें जनन। अविद्यानिरसन रोकडें ॥८२॥ जेथें भक्ती श्रद्धान्वित। तथाचा मी नित्यांकित। ये अर्थी न व्हावें शंकित। इतरत्र अप्राप्त मी सदा ॥८३॥ सद्भावें या कथा परिसतां। निष्ठा उपजेल श्रोतयां चित्ता। सहज स्वानुभव स्वानंदता। सुखावस्था लाधेल ॥८४॥ भक्तासी निजरूपज्ञान। जीव-शिवा समाधान। लक्षेल अलक्ष्य निर्गुण। चैतन्यघन प्रकटेल ॥८५॥ ऐसें या मत्कथांचें विंदान। याहूनि काय पाहिजे आन। हेंच श्रुतीचें ध्येय संपूर्ण। भक्त संपन्न ये अर्थी ॥८६॥ जेथें वादावादीची बुद्धी। तेथें अविद्या मायासमृद्धी। नाहीं तेथें स्वहितशुद्धी। सदा दुर्बुद्धी कुतर्की ॥८७॥ तो न आत्मज्ञानासी पात्र। तथासी ग्रासी अज्ञान मात्र। नाहीं तथासी इहपरत्र। असुख सर्वत्र सर्वदा ॥८८॥ नको स्वपक्षस्थापन। नको परपक्षनिराकरण। नको पक्षद्वयात्मक विवरण। काय ते निष्कारण सायास ॥८९॥ 'नको पक्षद्वयात्मक विवरण'। होतां या शब्दांचें स्मरण। पूर्वीं श्रोतयां दिधलें अभिवचन। जाहली आठवण तथाची ॥९०॥ मागां प्रथमाध्याय संपतां। वचन दिधलेंसे कीं श्रोतां। 'हेमाड' नामकरणकथा। आधीं समस्तां सांगेन ॥९१॥ कथेमध्यें ही आडकथा। परिसतां ठरेल युक्तायुक्तता। होईल जिज्ञासेची पूर्तता। हीही प्रेरकता साईची ॥९२॥ पुढें मग पूर्वानुसंधान। होईल साईचरित्र निवेदन। म्हणूनि श्रोतां करावें श्रवण। दत्तावधान ते कथा ॥९३॥ आतां हा 'साईलीला' ग्रंथ। 'भक्तहेमाडपंतविरचित'। ऐसें जे प्रतिअध्यायांतीं श्रुत। ते हे पंत कोण कीं ॥९४॥ सहज आशंका श्रोतयां मना। करावया तज्जिज्ञासा-शमना। कैसा आरंभ या नामकरणा। व्हावें त्या श्रवणा सादर ॥९५॥ जन्मादारभ्य मरणावधी। षोडश संस्कार देहासंबंधीं। त्यांतील एक 'नामकरण' विधी।

संस्कारसिद्धी प्रसिद्ध ॥१६॥ तत्संबंधीं अल्प कथा । श्रोतां परिसिजे सादर चित्ता । हेमाडपंत-नामकरणता । प्रसंगोपात्ता प्रकटेल ॥१७॥ आधीं हा लेखक खट्याळ । जैसा खट्याळ तैसा वाचाळ । तैसाचि टवाळ आणि कुटाळ । नाहीं विटाळ ज्ञानाचा ॥१८॥ नाहीं ठावा सदगुरुमहिमा । कुबुद्धी आणि कुतर्कप्रतिमा । सदा निज शहाणीवेचा गरिमा । वादकर्मा प्रवृत्त ॥१९॥ परी प्राक्तनरेषा सबळ । तेणेंचि साईचें चरणकमळ । दृष्टीसी पडलें अदृष्टें केवळ । हा तों निश्चळ वादनिष्ठ ॥१००॥ ^३काकासाहेब भक्तप्रवर । ^४नानासाहेब चांदोरकर । यांसीं ऋणानुबंध नसता जर । कोठूनि जाणार शिरडीस हा ॥१०१॥ काकासाहेब आग्रहा पडले । शिरडीचें जाणें निश्चित ठरलें । जावयाचे दिवशींच बदललें । मन तें फिरलें अवचित ॥१०२॥ याचा एक परम मित्र । तो लब्धानुग्रह गुरुपुत्र । असतां लोणावळ्यासी सहकलत्र । प्रसंग विचित्र पातला ॥१०३॥ तयाचा एकुलता एक सुत । शरीरें सुदृढ गुणवंत । असतां त्या शुद्ध हवेच्या स्थानांत । ज्वराक्रांत जाहला ॥१०४॥ केले सकळ उपाय मानवी । जाहले दोरे उतारे दैवी । गुरूसी आणूनि सन्निध बैसवी । अखेर 'फसवी सुत त्यातें ॥१०५॥ प्रसंग पाहूनि ऐसा बिकट । निवारावया दुर्धर संकट । गुरूसी बसविलें पुत्रानिकट । तें सर्व फुकट जाहलें ॥१०६॥ ऐसा हा संसार महाविचित्र । कोणाचा पुत्र कोणाचें कलत्र । प्राणिमात्राचें कर्मतंत्र । अदृष्ट सर्वत्र अनिवार ॥१०७॥ कानीं पडतां ही दुर्वाता । अति उद्विग्नता आली चित्ता । हीच काय गुरुची उपयुक्तता । पुत्र एकुलता राखवेना ॥१०८॥ प्रारब्धकर्मप्राबल्यता । तीच साईदर्शनीं शिथिलता । प्राप्त झाली या माझिया

३. रा. हरी सीताराम ऊर्फ भाऊसाहेब दीक्षित यांना साईबाबा 'काका' म्हणून संबोधित. ४. कै. नारायण गोविंद चांदोरकर यांना साईबाबा 'नाना' म्हणून संबोधित. ५. मृत्युमुखी पडे.

चित्ता । पडला मोडता गमनांत ॥१०९॥ किमर्थ जावें शिरडीप्रती । काय त्या माझ्या स्नेहाची स्थिती । हाच ना लाभ गुरूचे संगतीं । गुरू काय करिती कर्मासी ॥११०॥ असेल जें जें ललाटीं लिहिलें । तें तेंच जरी होणार वहिलें । मग तें गुरूविण काय कीं अडलें । जाणें ठेलें शिरडीचें ॥१११॥ किमर्थ आपुलें स्थान सोडा । कशासी गुरूचे मार्गें दौडा । सुखाचा जीव दुःखांत पाडा । कवण्या चाडा कळेना ॥११२॥ जैसें जैसें यदृच्छे घडे । तें तें भोगूं सुख वा सांकडें । काय जाऊनियां गुरूच्याकडे । जरी होणारापुढें चालेना ॥११३॥ जैसें जयाचें अर्जित । नको म्हणतां चालूनि येत । होणारापुढें कांहींही न चालत । नेलें मज खेंचीत शिरडीसी ॥११४॥ नानासाहेब प्रांताधिकारी । करूं निघाले वसईची फेरी । ठाण्याहूनि दादरावरी । येऊनि विळभरी बैसले ॥११५॥ मध्यंतरीं एक तास । गाडी वसईची यावयास । वाटलें हा अवकाश । लावूं कीं कामास एकादिया ॥११६॥ जाहली मात्र ऐसी स्फूर्ती । तोंचि आली दादरावरती । गाडी एक केवळ वांदऱ्यापुरती । ते मग बैसती तियेंत ॥११७॥ येतां गाडी निजस्थानीं । निरोप आला मजलागूनी । मग मी भेट घेतां तत्क्षणीं । चालली कहाणी शिरडीची ॥११८॥ केव्हां निघणार साईदर्शना । किमर्थ आळस शिरडीगमना । दीर्घसूत्रता कां प्रस्थाना । निश्चिंती मना कां नाहीं ॥११९॥ पाहूनि नानांची आतुरता । मीही शरमलों आपुले चित्ता । परी मनाची झालेली चंचलता । पूर्ण प्रांजळता निवेदिली ॥१२०॥ त्यावरी मग नानांचा बोध । कळकळीचा प्रेमळ शुद्ध । परिसतां शिरडीगमनेच्छोद्बोध । अति मोदप्रद जाहला ॥१२१॥ 'तात्काळ निघतो', घेतलें वचन । तेव्हांच नानांनीं केलें

प्रयाण । मग मींही मार्गे परतोन । ठेविलें प्रस्थान मुहूर्ती ॥१२२॥ मग सर्व सामान आवरूनी । सर्व निरवानिरव करूनी । तेचि दिवशीं अस्तमानीं । शिरडीलागूनि निघालों ॥१२३॥ सायंकाळापाठील मेल । दादरावर उभी राहिल । जाणूनि दादरचेंच भरलें हंशील । तिकीट तेथील घेतलें ॥१२४॥ परी मी गाडींत जाऊनि बसतां । वांटें स्टेशनीं गाडी असतां । यवन एक गाडी सुटतां । अति चपळतां आंत ये ॥१२५॥ तिकीट घेतलें दादरपर्यंत । तोंच आरंभीं कार्यविघात । 'प्रथमग्रासीं मक्षिकापात' । तैसा डोकावत होता कीं ॥१२६॥ सर्वे पाहूनि सर्व सामान । यवन पुसे मज 'कोठें गमन ?' । तंव म्हणें मी दादरासी जाऊन । मेल साधीन मनमाडची ॥१२७॥ तंव तो सुचवी वेळेवर । उतरूं नका हो दादरावर । मेल न तेथें थांबणार । बोरीबंदर गांठावें ॥१२८॥ होती न वेळीं ही सूचना । मेल दादरवर मिळती ना । नकळे मग या चंचल मना । काय कल्पना उठत्या तें ॥१२९॥ परी ते दिवशीं प्रयाणयोग । साधावा ऐसाचि होता सुयोग । म्हणोनि मध्यंतरीं हा कथाभाग । घडला मनाजोग अवचिता ॥१३०॥ तिकडे भाऊसाहेब दीक्षित । होतेचि मार्गप्रतीक्षा करीत । उदईक नऊ दहाचे आंत । जाहलों शिरडीत सादर ॥१३१॥ इसवी सन एकूणीसशें दहा । वर्तमान हें घडलें पहा । एक साठ्यांचाच वाडा तेव्हां । होता रहावयासी उतारूंस ॥१३२॥ तांग्यांतूनि उतरल्यावरी । दर्शनौत्सुक्य दाटलें अंतरीं । कधीं चरण वंदीन शिरीं । आनंद-लहरी उसळल्या ॥१३३॥ इतुक्यांत साईंचे परमभक्त । तात्यासाहेब नूलकर विख्यात । मशिदींतूनि आले परत । म्हणती "त्वरित दर्शन घ्या ॥१३४॥ आलेचि बाबा मंडळीनिशीं । वाडियाचे कोपऱ्यापाशीं । चला आधीं धूळभेटीसी । मग ते लेंडीसी निघतील ॥१३५॥ पुढें मग करा स्नान । बाबा जों येताति मार्गे परतोन । तेव्हां

मग मशिदीस जाऊन। स्वस्थ दर्शन घ्या पुन्हा”॥१३६॥ ऐसें ऐकूनि घाईघाई। धांवलों बाबा होते त्या ठाई। धुळींत घातलें लोटांगण पायी। आनंद न माई मनांत॥१३७॥ नानासाहेब सांगूनि गेले। त्याहूनि अधिक प्रत्यक्ष पाहिलें। दर्शनें म्यां धन्य मानिलें। साफल्य झालें नयनांचें॥१३८॥ कधीं ऐकिली नाहीं देखिली। मूर्ति पाहूनि दृष्टी निवाली। तहान भूक सारी हरपली। तटस्थ ठेलीं इंद्रियें॥१३९॥ लाधलों साईचा चरणस्पर्श। पावलों जो परामर्ष। तोचि या जीवाचा परमोत्कर्ष। नूतन आयुष्य तेथूनि॥१४०॥ ज्यांचेनि लाधलों हा सत्संग। सुखावलों मी अंग-प्रत्यंग। तयांचे ते उपकार अव्यंग। राहोत अभंग मजवरी॥१४१॥ ज्यांचेनि पावलों परमार्थातें। तेचि कीं खरे आप्त भ्राते। सोयरे नाहीत तयांपरते। ऐसें निजचित्तें मानीं मी॥१४२॥ केवढा तयांचा उपकार। करूं नेणें मी प्रत्युपकार। म्हणोनि केवळ जोडुनि कर। चरणीं हें शिर ठेवितों॥१४३॥ साईदर्शनलाभ घडला। माझिया मनींचा विकल्प झडला। वरी साईसमागम घडला। परम प्रकटला आनंद॥१४४॥ साईदर्शनीं हीच नवाई। दर्शनें वृत्तीसी पालट होई। पूर्वकर्माची मावळे सई। वीट विषयीं हळूहळू॥१४५॥ पूर्वजन्मींचा पापसंचय। कृपावलोकनें झाला क्षय। आशा उपजली आनंद अक्षय। करितील पाय साईचे॥१४६॥ भाग्यें लाधलों चरण-मानस। वायसाचा होईल हंस। साई महंत संतावतंस। परमहंस सद्योगी॥१४७॥ पाप-ताप-दैन्यविनाशी। ऐसिया साईच्या दर्शनेंसीं। पुनीत आज जहालों मी बहुवसी। पुण्यराशी समागमें॥१४८॥ पूर्वील कित्येक जन्मांच्या पुण्यगांठी। ती ही साईमहाराज-भेटी। हा साई एक मीनलिया दृष्टीं। सकल सृष्टी

साईरूप ॥१४९॥ येतांचि शिरडीसी प्रथम दिवशीं । बाळासाहेब भाट्यांपाशीं । आरंभ झाला वादावादीसी । गुरू कशासी व्हावा कीं ॥१५०॥ बुडवूनि आपुली स्वतंत्रता । ओढूनि घ्यावी कां परतंत्रता । जेथें निजकर्तव्यदक्षता । काय आवश्यकता गुरूची ॥१५१॥ ज्याचें त्यानेंच केलें पाहिजे । न करी त्यासी गुरूनें काय कीजे । न हालवितां हात पाय जो निजे । तयासी दीजे काय कवणें ॥१५२॥ हाचि माझा पक्ष ^{१०}उजू । प्रतिपक्षाची विरुद्ध बाजू । दुराग्रहाचाच तो तराजू । वाद माजून राहिला ॥१५३॥ अंगीं दुर्धर देहाभिमान । तेणेंच वादावादीचें जनन । अहंभावाची ही खूण । नाहीं त्यावीण वाद जर्गीं ॥१५४॥ प्रतिपक्षाचें निश्चित मत । हो कां पंडित वेदपारंगत । गुर्वनुग्रहाव्यतिरिक्त । पुस्तकी मुक्त केवळ तो ॥१५५॥ दैव थोर कीं कर्तृत्व थोर । वाद चालला हा घनघोर । केवळ दैवावर टाकूनि भार । काय होणार मी म्हणें ॥१५६॥ तंव बोले विरुद्ध पक्षकार । होणारासी नाहीं प्रतिकार । ^{११}होष्यमाण नाहीं टळणार । मी मी म्हणणार भागले ॥१५७॥ दैवापुढें कोण जाई । एक करितां एक होई । ठेवा तुमची ही चतुराई । अभिमान ठायीं पडेना ॥१५८॥ मी म्हणें हो म्हणतां कसें हें । करील त्याचेंच सर्व आहे । आळशापरी बैसूनि राहे । दैव साहे कैसें तें ॥१५९॥ ^{१२}“उद्धरेदात्मनात्मानं” । गर्जे स्वयें स्मृतिवचन । त्याचा अनादर करून । तरून जाणें अशक्य ॥१६०॥ हें ज्याचें त्यानेंच करावें लागे । लागावें किमर्थ गुरूचे मार्गें । आपण असल्यावीण जागे । गुरूनें भागे कैसेनी ॥१६१॥ आपुली सदसद्विचारबुद्धि । आपुलें साधन चित्तशुद्धि । तें झुगारूनि जो कुबुद्धि । गुरू काय सिद्धि देई त्या ॥१६२॥ या वादाचा अंत नाहीं । निष्पन्न कांहीं

१०. सरळ ११. पुढे होणारे, भवितव्य १२. स्वतःचा उद्धार स्वतःच करावा.

जाहलें नाहीं। चित्तस्वास्थ्यास अंतरलों पाहीं। हेचि कमाई म्यां केली ॥१६३॥ ऐसा वाद घालितां घालितां। कोणीही ना तिळभर थकतां। ऐशा दोन घटका लोटतां। वाद आटपता घेतला ॥१६४॥ पुढें मंडळीसमवेत। आम्ही जातो जों मशिदीत। बाबा काकासाहेबांप्रत। परिसा पुसत काय तें ॥१६५॥ “काय चाललें होतें वाड्यांत। वाद कशाचा होतां भांडत। काय म्हणाले हे हेमाडपंत।” मजकडे पाहत बोलले ॥१६६॥ वाड्यापासूनि मशीदीपर्यंत। मध्यंतरीं अंतर बहुत। बाबांसी कळलें कैसें हें वृत्त। आश्चर्यचकित मी मनीं ॥१६७॥ असो ऐसा मी वाग्बाणहत। जाहलों निःशब्द लज्जावनत। पहिल्याच भेटीसी कीं हें अनुचित। घडलें अविहित मजकरवीं ॥१६८॥ हें ‘हेमाडपंत’ नामकरण। प्रातःकालींचा वाद या कारण। तेणेंचि बाबांसी हेमाडस्मरण। मनीं मीं खूण बांधिली ॥१६९॥ देवगिरीचे राजे यादव। हेचि ते दौलताबादींचे जाधव। तेरावे शतकीं राज्य वैभव। वाढविलें गौरव महाराष्ट्राचें ॥१७०॥ ^{१३}‘प्रौढप्रतापचक्रवर्ती’। ‘महादेव’ नामा भूपती। पुतण्या तयाचा पुण्यकीर्ती। विक्रमें प्रख्याती पावला ॥१७१॥ तोही यदुवंशचूडामणी। ‘रामराजा’ राजाग्रणी। मंत्री या उभयतांचा बहुगुणी। सर्वलक्षणी ‘हेमाद्री’ ॥१७२॥ तो धर्मशास्त्रग्रंथकार। ब्रह्मवृन्दार्थ परम ^{१४}उदार। आचारव्यवस्था संगतवार। आरंभीं रचणार हेमाद्री ॥१७३॥ व्रतदानतीर्थमोक्षखाणी। नामें ^{१५}‘चतुर्वर्गचिंतामणी’। ग्रंथ रचिला हेमाद्रींनीं। विख्यात करणी तयांची ॥१७४॥ गीर्वाण भाषेंत हेमाद्रिपंत।

१३. पंढरपूर येथे शके ११९२ प्रमोदनाम संवत्सर या मितीचा एक कोरीव लेख आहे; त्या लेखात या महादेव भूपतीस हे विशेषण योजलेले आहे. १४. हेमाडपंतांनी रोज शेकडो ब्राह्मण जेवू घालावेत अशी त्याची आख्या आहे. १५. ज्याच्यात व्रत, दान, तीर्थ आणि मोक्ष या चार प्रकरणांचे सविस्तर विवेचन केले आहे. असा हा ‘चतुर्वर्गचिंतामणी’ नामक ग्रंथ आहे.

तोचि प्राकृतीं हेमाडपंत । मुत्सद्दी राजकारणनिष्णात । होता विख्यात ते काळीं ॥१७५॥ परी तो वत्स मी भारद्वाज गोत्री । तो पंच मी तीन प्रवरी । तो यजुर् मी ऋग्वेदाधिकारी । तो धर्मशास्त्री मी मूढ ॥१७६॥ तो माध्यंदिन मी शाकल । तो धर्मज्ञ मी बाष्कल । तो पंडित मी मूर्ख अकुशल । कां मज पोकळ ही पदवी ॥१७७॥ तो राजकारणधुरंधर मुत्सद्दी । मी अल्पमती मंदबुद्धी । त्याची ^{१६}‘राज्यप्रशस्ती’ प्रसिद्धी । ओवी साधी मज न करवे ॥१७८॥ तो ग्रंथकारकलाभिज्ञ । मी तों ऐसा ठोंबा अज्ञ । तो धर्मशास्त्रविशारद सुज्ञ । मी अल्पप्रज्ञ हा ऐसा ॥१७९॥ तयाचा ^{१७}‘लेखनकल्पतरु’ । नाना चित्रकाव्यांचा आकरु । मी हें ऐसें बाबांचें लेंकरुं । येईना करुं ओवीही ॥१८०॥ गोरा चोखा सांवतामाळी । निवृत्ति ज्ञानोबा नामादि सगळी । भागवतधर्मप्रवर्तक मंडळी । उदयासी आली ये काळीं ॥१८१॥ पंडित बोपदेव विद्वन्मणी । चमके जयाचे सभांगणीं । तेथेंचि हेमाडपंत राजकारणी । ख्याती गुणिगणीं जयाची ॥१८२॥ तेथूनि पुढें उत्तरेहूनी । उतरल्या या देशीं फौजा ^{१८}‘यावनी । जिक्डे तिकडे मुसलमानी । अम्मल दक्षिणी मावळला ॥१८३॥ उगाच ना या पदवीचें दान । चतुराईचा हा सन्मान । वादावादीवरी हा ^{१९}‘वाग्बाण । अभिमानखंडण व्हावया ॥१८४॥ होऊनि अर्ध्या हळकुंडें पिवळें । उगीच योग्यतेवीण जो बरळे । तया माझिये उघडिले डोळे । घालूनि वेळेवर अंजन ॥१८५॥ असो ऐसें हें पूर्वोक्त लक्षण । साईमुखोदित विलक्षण । प्रसंगोचित सार्थ नामकरण । तें म्यां भूषण मानिलें ॥१८६॥ कीं यांतूनि मज लाधो शिक्षण । वादावादी हें कुलक्षण । स्पर्शो न मज एकही क्षण । परम अकल्याणकारी तें ॥१८७॥ गळूनि

१६. या नावाचे हेमाडपंतांचे एक संस्कृत काव्य आहे. १७. हेमाडपंतांच्या या ‘लेखनकल्पतरु’ नामक ग्रंथात त्यांच्या मराठी काव्यरचनेच्या विविधत्वाबद्दल उल्लेख ‘आनंद’ मासिक पुस्तकाच्या एप्रिल १९२३ च्या अंक २०१, पृ. ४१४ वर पाहा. १८. यवनांच्या १९. शब्दरूपी बाण

जावा वादाभिमान। एतदर्थं हे अभिधान। जेणें आमरण रहावें भान। नित्य निरभिमान असावें ॥१८८॥ राम दाशरथी देव अवतारी। पूर्ण ज्ञानी विश्वासी तारी। अखिल ऋषिगणमानसविहारी। चरण धरी वसिष्ठाचे ॥१८९॥ कृष्ण परब्रह्माचें रूपडें। तथासही गुरू करणें पडे। सांदीपनीच्या गृहीं लांकडें। सोसूनि सांकडें वाहिलीं ॥१९०॥ तेथें माझी काय मात। वादावादी करावी किमर्थ। गुरूवीण ज्ञान वा परमार्थ। नाही हा शास्त्रार्थ दृढ केला ॥१९१॥ वादावादी नाही बरी। नको कुणाची बरोबरी। नसतां श्रद्धा आणि सबुरी। परमार्थ तिळभरी साधेना ॥१९२॥ हेंही पुढें आलें अनुभवा। ये रीतीं या नामगौरवा। प्रेमपुरःसर निजसद्भावा। शुद्ध स्वभावा आदरिलें ॥१९३॥ आतां असो हें कथानक। स्वपक्ष-परपक्षविच्छेदक। वादप्रवादनिवर्तक। सर्वासही बोधक समसाम्य ॥१९४॥ असो ऐसें हें ग्रंथप्रयोजन। अधिकारी-अनुबंधनदर्शन। ग्रंथकाराचें नामकरण। कथन श्रवण करविलें ॥१९५॥ पुरे आतां हा अध्यायविस्तार। हेमाड साईचरणीं सादर। पुढें यथानुक्रम कथा सविस्तर। श्रवणतत्पर व्हावें जी ॥१९६॥ साईचि आपुली सुखसंपत्ती। साईच आपुली सुखसंवित्ती। साईच आपुली परम निवृत्ती। अंतिम गती श्रीसाई ॥१९७॥ साईकृपेचिया कारणें। साईचरित्र श्रवण करणें। तेणेंचि दुस्तर भंवभय तरणें। कलिमल हरणें निर्मूल ॥१९८॥ स्वस्ति श्रीसंतसज्जनप्रेरिते। भक्तहेमाडपंतविरचिते। श्रीसाईसमर्थसच्चरिते। कथाप्रयोजननामकरणं नाम द्वितीयोऽध्यायः संपूर्णः ॥

॥ श्रीसद्गुरूसाईनाथार्पणमस्तु ॥ शुभं भवतु ॥

